

НАТАЛИЈА АНДРИЈЕВСКА, *Зборообразувањето во Крнинскиот дамаскин*, Посебни изданија кн. 64, Институт за македонски јазик »Крсте Мисирков«, Скопје 2009., 405 stran.¹

Monografie *Зборообразувањето во Крнинскиот дамаскин* makedonské paleoslovenistky N. Andrijevské, která byla vydána pod záštitou makedonského Institutu makedonského jazyka »Krstе Misirkova« ve Skopje, přináší v podobě rozšířené disertační práce na 405 stranách analýzu slovo-tvorného systému *Krninského damaskinu* (*Krn*). Publikace N. Andrijevské byla vydána ve zvláštní ediční řadě Institutu makedonského jazyka »Krstе Misirkova« ve Skopje jako její 64 svazek. Autorka se materiálem památky dlouhodobě zabývá, což dokládá celý okruh studií věnovaných dané problematice.²

¹ Příspěvek vychází s podporou grantového projektu GA ČR P406/12/1790 Staroslověnská lexikologie – nové příspěvky ke staroslověnské lexikografii.

² Зборообразувачката функција на суфиксот –ъсь во Крнинскиот дамаскин. *Кирилометодиевистика 2*, Скопје 2004., 135–143; Називи на дејства (nomina actionis) во Крнинскиот дамаскин. XXXI научна конференција на XXXVII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје 2005., 167–180; Називи на вршители на дејства (nomina agentis) во Крнинскиот дамаскин. *Кирилометодиевистика 3*, Скопје 2006., 5–19; Деривати со суфиксот –ica (–ьпса) во Крнинскиот дамаскин. *Македонскиот јазик – минато, сегашност, иднина: реферати од научниот собир по повод одбележувањето на 50-годишнината од основањето на Институтот*, кн. 54, Скопје 2008., 205–213; Зборообразувањето на прилозите во Крнинскиот дамаскин. *Кирилометодиевистика 4*, Скопје 2008., 61–73; Зборообразувањето во Крнинскиот дамаскин. *Македонски јазик LVIII–LIX* (2007–2008), Скопје 2008., 139–152; За зборообразувањето во Крнинскиот дамаскин. *Литературен збор LVI*, 1–3, Скопје 2008., 19–26; Сложените именки во Крнинскиот дамаскин. *Studia linguistica Polono-Meridianslavica 12–13*, Скопје 2008., 9–24; Кон развојот на значењата на глаголскиот префикс прѣ- (врз материјалот од Крнинскиот дамаскин и македонските црковнословенски ракописи). in: Меѓународен македонистички собир Охрид, 29–31. август 2008., во рамките на манифестацијата 2008 – Година на македонскиот јазик, Скопје 2010., Филолошки факултет »Блаже Конески« 25–31; Зборообразувачката функција на суфиксот –ъstvo (–ъstvie) во Крнинскиот дамаскин. in: Зборник посветен на 80 години од раѓањето на К. Конески, Филолошки факултет »Блаже Конески« – Скопје 2009., 7–18; За некои ретки зборови од Крнинскиот дамаскин во Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција. *Slavia 78* (2009), 219–226; За образувањето и семантиката на некои парох legomela во Крнинскиот дамаскин. *Кирилометодиевистика 5*, Скопје 2009., 87–95.

Damaskiny představovaly původně jakési antologie k bohoslužebným knihám, které se později transformovaly do podoby církevních sborníků, jejichž obsahem byla poučná slova, kázání a legendy. Objevují se na konci 16. století v jihoslovanském prostoru (zejména v Bulharsku, Makedonii a Srbsku) a vyskytují se až do poloviny 19. století. Značná část damaskinů je psána ve stylově přístupné formě jazyka, přičemž texty uvedeného okruhu jsou obvykle nesmírně závažnými prameny dokládajícími přechod od »církevní« ke »světské« literatuře a od církevní slovanštiny k národním jazykům.

Sborníky byly pojmenovány podle textů z 16. století z pera byzantského kazatele Damaskina Studita, jež zejména ve starším období obvykle obsahovaly. V 18. století označení »damaskin« představoval obecný název bulharských duchovně světských rukopisných sborníků.

Damaskin Studites (*Δαμασκηνός Στουδίτης*, ? – 1577) vydal v Benátkách v letech 1557–1558 sborník rozdělený do třiceti šesti částí (slov) pod názvem *Βιβλίον ὀνομαζόμενον Θησαυρός*, v slovanské tradici označovaný jako »Сокровище«, který se stal překladovým základem v zásadě všech slovanských damaskinů.

Mezi léty 1560–1580 přeložil pelaginijský a prilepský biskup Grigorij do církevní slovanštiny sborník *Θησαυρός* z jednoho z jeho prvních vydání. Uvedený překlad, zachovaný v sedmi rukopisech z konce 16.–17. století, odráží vliv západomakedonského nářečí a pravopisu resavské školy.

Jak uvádí autorka (s. 8), *Krn* je součástí překladových textů damaskinu »makedonského okruhu«,³ jejichž vznik v rozmezí let 1560–1580 je možno spojovat s činností biskupa Grigorije Pelaginijského. Opis původního překladu zachovaný v *Krn* pochází z období 1580–1610.

Analyzovaný rukopis *Krn* představuje velmi významný pramen zejména pro studium vývoje jazykových poměrů v makedonském prostoru, pro studium vývoje makedonského církevněslovanského písemnictví a je také důležitým dokladem tradice překladů z řečtiny. Rukopis pocházející z 16.

³ K problematice zejm. práce P. Ch. ILIEVSKÉHO, viz ИЛИЕВСКИ, П. Хр., За Македонскиот превод на дамаскинот. *Македонски јазик 11–12*, 1960–61, 33–51; *Крнински дамаскин*, Стари текстови III, ИМЈ »Крсте Мисирков«, Скопје 1972; *Македонскиот правопис од 1945*, XXXII Научна конференција на XXXVIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 15. VIII – 17. VIII 2005), Лингвистика, Скопје 2006, 7–18.

století o 281 listech, který byl nalezen v roce 1956 v klášteře Krnino, je uložen v Institutu makedonského jazyka ve Skopji. Památku v komentovaném vydání publikoval P. Ch. Ilievský.⁴ Památka je také zařazena do excerpční báze *Makedonského slovníku církevní slovanštiny*.⁵

Církevněslovanský rukopis *Krn* obsahuje prvních dvacet z celkových třiceti šesti odpovídajících částí (slov) sborníku *Θησαυρός*. Je známo, že existuje církevněslovanský rukopis č. 33 bývalé Kyjevské duchovní akademie paralelní ke *Krn*, který vedle shod jazykových vykazuje i přesnou souvislost v navazujících částech textu (obsahuje slova 21–36). Uvedený stav vedl k úvahám, že oba rukopisy (Krninský i Kyjevský) představují ve své zachované podobě části či opisy staršího sborníku, který byl z důvodu značného textového rozsahu rozdělen do dvou dílů.

Jakkoli byla jazykovým základem rukopisu církevní slovanština srbské redakce, která byla tradičně užívána v Makedonii v období 14.–18. století, přesto do jazyka *Krn* pronikly domácí jazykové elementy. Existence uvedených jevů dokládá, že již v 16. století knižní jazyk užívaný makedonskými písaři obsahoval specifické jazykové rysy typické pouze pro makedonský jazykový prostor (rukopis obsahuje jazykové znaky domácího prostředí vycházející zejm. z tehdejšího západomakedonského nářečí).

Práce N. Andrijevske je rozdělena do následujících oddílů: I. *Увод* (*Úvod*, s. 7–15), II. *Зборообразување на именките* (*Slovotvorba podstatných jmen*, s. 17–139), III. *Зборообразување на придавките* (*Slovotvorba přídavných jmen*, s. 141–188), IV. *Зборообразување на глаголите* (*Slovotvorba sloves*, s. 189–238), V. *Зборообразување на прилозите* (*Slovotvorba příslovčí*, s. 239–255), VI. *Заклучок* (*Závěr*, s. 257–274), následují doprovodné části: *Summary* (s. 275–278), soupis literatury (s. 279–300), součástí práce jsou i dva indexy – obecný soupis slov památky (s. 301–363) a retrográdní index (s. 365–405).

Centrální část práce je věnována deskriptivní analýze odrazu slovo-
tvorných činitelů v *Krn*, a to na základě čtyř formálně vymezených částí podle slovnědruhových kritérií (substantiva, adjektiva, slovesa, příslovce).

⁴ Viz ИЛИЕВСКИ, П. Хр., *Крнински дамаскин*, Стари текстови III, ИМЈ »Крете Мисирков«, Скопје 1972.

⁵ Viz *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, I, вовед – а-б, хл. ред. Зденка Рибарова, Скопје 2006, ИМЈ »Крете Мисирков«, 48.

Autorka přistupuje k předmětu práce – slovotvornému popisu *Krn* – funkčně-strukturním přístupem. Výsledky analýzy vedou autorku k závěrům, které se týkají zejména frekvence a distribuce prostředků (zejm. prefixů a sufixů) účastnících se slovotvorby. Ve výběru uvádíme typické jevy či tendence obsažené v materiálu památky.

Slovotvorby *substantiv* se účastní různé způsoby derivace a kompozice. Autorka věnuje značnou pozornost bohatě zastoupené sufixaci. Na základě jejího popisu jsou substantiva rozdělena do jedenácti slovotvorných skupin. Autorka zkoumá v dosti širokém diachronním záběru zatížení daných formantů z hlediska frekvence i funkce. N. Andrijevska sleduje jak jejich distribuci ve starších fázích (staroslověněštině, resp. církevní slovanštině), tak i v novodobé makedonštině. Z výsledků práce je nutno uvést zejména vysokou produktivnost a funkční vytižení sufixů *-ниѣ*, *-ьва*, *-остъ*, *-ьство*, *-ище/-илище*, *-ина*, *-ьникъ*, resp. *-(ьн)ица* aj., což dokládají nové tvořená jména nedoložená ve starších textech. Výskyt novotvarů dokládá vysokou produktivnost i funkční využití některých slovotvorných formantů, jejichž výskyt není doložen (nebo alespoň ne v takové míře) ve staroslověnských a církevněslovanských památkách. Jedná se o doklady typicky makedonských příslovcí (např. *надворъ*) a distribuci sufixu *-ачъ* (např. *орачъ*) v případech tvoření názvů činitele děje, sufixu *-аръ* u deverbativ (např. *пждаръ*) a sufixu *-ька* (např. *волѣрька*) jako prostředek slovotvorného způsobu moce.

V případě popisu slovotvorných prostředků u *adjektiv* v rukopise *Krn* je pro N. Adrijevskou výchozím kritériem gramatická povaha motivujícího slova. V tomto rámci jsou popsány dané slovotvorné typy a je podán i popis jejich sémantiky. Autorka dospěla k závěru, že jsou sice všechny prostředky sufixace dědictvím předcházejícího období, ale žánrová specifika textu damaskina vedla ke zvýšené distribuci nově vytvořených adjektiv (které nejsou doloženy ve staroslověnských kanonických památkách) se sufixy *-ьнъ* a *-ьскъ*.

V *Krn* je dobře doložen slovotvorný princip *kompozice*, který je charakteristický pro knižní vrstvu v lexiku. Zvyšování frekvence kompozit v církevněslovanském období je dobře doloženo, taktéž stav v *Krn* dokládá větší počet substantivních i adjektivních kompozit, které nejsou zastoupeny ve starších památkách (*канъдиловъжигатель*, *мжжеложъць*, *ноговолие*, *чрѣвовѣшение* aj.), mezi nimiž lze nalézt některé okazionalismy jako např.

БРЪЗОПЖТОПРОУДЪНИКЪ, МЖЖОЖЕНА, НАУАЛОСТЪТЪНИКЪ, ОБРАЗЪНОПИСЦЪ. Skupinu adjektivních kompozit, která není doložena v kanonických památkách a která představuje nové prostředky v církevní slovanštině, tvoří téměř 75% výskytů. Dosti značný je i počet adjektivních kompozit, které nejsou doloženy v žádném historickém slovníku, např. ВРЪЖДЕНЪНОУМЪНЪ, ВЪСЕНОСЪНЪ, КРАСНОГЛАСЪНЪ, МАЛОСТОПАТЕЛЪНЪ, МЪНОГОСАДОВЪНЪ, УРНОУРЪНЪ.

V případě popisu slovotvorných postupů u *sloves* je největší prostor věnován prefixaci, jako zvláště charakteristickému slovotvornému postupu. Přítomnost nově (novým způsobem) prefigovaných sloves v *Krn* (např. ЗАСЪПАТИ, ОБМИРИСАТИ, ОГНЪВИТИ, ПОКОПАТИ, ПОСЪДРАВИТИ, ПРЪВРОИТИ aj.) dokládá funkčnost daných prefixů a jejich užití pro splnění potřeb překladu žánrově specifického textu. Jako charakteristická nová funkce se jeví výskyt složeného prefixu ОБЕЗ- u sloves (ОБЕСУЪСТИТИ, ОБЕСУАДИТИ, ОБЕСЪМРЪТИТИ), což ukazuje na »obrození« uvedeného formantu, který je funkční i v současné makedonštině.

V oblasti slovesných sufixů je nápadná přítomnost většího počtu nových lexémů tvořených sufixy -ОВА- a -ЪСТВОВА- (např. МИРОВАТИ, РАТОВАТИ, ВЪДЪСТВОВАТИ, ПОТРЪКЪСТВОВАТИ) jako výrazu vývojových tendencí, které mají v církevněslovanském písemnictví již hlubší kořeny. V souladu s výše uvedeným je v *Krn* doložen častý výskyt sufixu -ОВА- při vzniku imperfektiv (např. ЗАПОВЪДОВАТИ, НАКАЗОВАТИ, ПОВЪДОВАТИ, ПОДЪПИСОВАТИ, ПРЪКЪЕСОВАТИ), což je i stav charakteristický i pro současnou makedonštinu.

V případě popisu *adverbii* je zvláštní pozornost věnována oblasti syntaktické konverze a na lexikálně-syntaktický způsob slovotvorby, přičemž jak autorka uvádí, morfologický způsob není produktivní. Značnou produktivitu v případě příslovci jeví právě lexikálně-syntaktický způsob slovotvorby, tj. proces adverbializace předložkových konstrukcí, což lze spojovat s rozpadem syntetické deklinace. V *Krn* se předložkové pády nalézají v různém stupni adverbializace. Případy typu ВЪКОУПЪ, НАДВОРЪ, ИСПРЪВА, ПОСРЪДЪ дoložené v *Krn* se již ve staroslověštině či církevní slovanštině 12.–14. století někdy jeví jako adverbializovaná či s tendencí k adverbializaci. Jinak je tomu v případě adverbia ЗЛОУТРА, které na rozdíl od *Krn* za adverbializované v církevněslovanských památkách makedonské redakce 12.–14. století považovat nelze. Zajímavý je také doklad počáteční fáze adverbializace spojení КЪ ВЕЧЕРОУ, jejíž naplnění lze spatřovat v paralelním *квечероум* ve spisovné makedonštině.

Za velké pozitivum práce je nutno považovat i index základních slov památky a index retrográdní, které jistě nabídnou materiál k dalšímu bádání.

Autorka v monografii podala jak systémový pohled na slovotvorný systém *Krn*, tak i zpracování individuálních jevů typických pro analyzovaný rukopis, přičemž ukázala jak smysl pro systémové zpracování složité a rozsáhlé problematiky i s diachronní perspektivou, tak i smysl pro detail. Rozsáhlý soupis literatury dokládá, že autorka přistupovala k předmětu práce fundovaně a s vědomím širších souvislostí. Práce N. Andrijevske představuje přínos jak k diachronně nahlíženému studiu slovotvorby církevněslovanských památek makedonské redakce, tak svým doprovodným materiálem nabízí prostor i k úvahám přesahujícím primární zacílení monografie.

FRANTIŠEK ČAJKA

Prvi spomen na dojmliiv opus »tihog pregaoca« Rafaela Levakovića (1597.–1649.)

ZBORNİK O RAFAELU LEVAKOVIĆU, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa »Fra Rafael Levaković«, Šibenik – Skradin – Visovac, 14. – 16. svibnja 2009., Knjižnica »Tihog pregaoci«, Knjiga 8, glavni urednik: Pavao KNEZović, izvršni urednik: Marinko ŠIŠAK. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2010., 436. str.

Zbornik o Rafaelu Levakoviću višestruko je značajan, vrijedan zbornik prinosa s 10. znanstvenoga skupa »Tihog pregaoci: Rafael Levaković« koji su – povodom 460. obljetnice Levakovićeve smrti (Zadar ?, 1649.) – u Šibeniku, u Skradinu i na Visovcu od 14. do 16. svibnja 2009. g. organizirali Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s Maticom hrvatskom Skradina i s Gradskom knjižnicom Jurja Šižgorića iz Šibenika.¹ U izdanju je Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu objelodanjen 2010.

¹ Usp. VLAŠIĆ-ANIĆ, A. 10. znanstveni skup »Tihog pregaoci: Rafael Levaković«. Znanstveni skup o fra Rafaelu Levakoviću (Jastrebarsko, 1597. – Zadar ?, 1649.), (Šibenik – Skradin – Visovac, 14. – 16. svibnja 2009.). *Slovo* 59 (2009), 453–459.